

*До разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 08.051.096
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара*

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента Лахової Олени Вадимівни

на дисертацію Масенка Артема Олександровича «Інститут спеціальної конфіскації у системі заходів запобігання злочинності в Україні та зарубіжних країнах», представленій на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Обґрунтовуючи актуальність власного наукового дослідження дисертант Артем Масенко висловив слушні аргументи, які знаходять відклик як у сучасних наукових дослідженнях доктринального характеру, так і в практиці правозастосування. Спеціальна конфіскація дійсно є складним інститутом, який вимагає детального наукового розроблення та чіткого законодавчого регулювання. Цей процес забезпечує вилучення майна власника відповідно до закону у зв'язку зі скоєнням ним кримінального правопорушення, визначеного Кримінальним кодексом України (далі – КК). Спеціальна конфіскація майна має визначені правові рамки та процедури, але дійсно може виникнути проблеми в її практичному застосуванні через різноманітні фактори, такі як складність доказування походження майна, процесуальні труднощі та інші матеріали. Визначені проблеми обумовлюють потребу в наукових дослідженнях щодо правової природи спеціальної конфіскації, її відмежування від інших кримінально-правових заходів та заходів забезпечення кримінального провадження, вдосконалення законодавства, розробки ефективних процедур та механізмів реалізації спеціальної конфіскації майна. Саме такі науково-практичні розробки здатні забезпечити ефективне використання цього інституту в боротьбі зі злочинністю та корупцією.

Окрім того, підвищується запит на дослідження в рамках міжнародної співпраці та глобалізаційних викликів щодо пошуку ефективних стратегій для протидії транснаціональній злочинності. Важливість цього напрямку дослідження визначається декількома аспектами, такими як глобальний характер організованої злочинності та необхідність розроблення стратегій запобігання, зокрема шляхом конфіскації та спеціальної конфіскації, для вилучення доходів і майна, отриманих незаконними засобами. Організована злочинність в сучасному світі представляє собою глобальну проблему, і транснаціональний характер цього явища робить його надзвичайно актуальним для всіх країн. Сучасні злочинні групи стають більш складними та динамічними, використовуючи легальні комерційні структури для своєї діяльності. Це викликає потребу в нових стратегіях протидії національним і міжнародним правоохоронним органам, зокрема, в розробці методів позбавлення злочинних угруповань грошей, майна та доходів незаконного походження. Спеціальна конфіскація в даному ракурсі постановки проблеми виступає одночасно і як захід впливу, і як захід попереджувальний, превентивний, такий, що здатний в комплексі з іншими заходами профілактики, попередження та запобігання, стати ваговою складовою в розробці глобальних стратегій та комплексних програм у системі заходів запобігання злочинності в цілому.

Тому актуальним науковим завданням є дослідження інституту спеціальної конфіскації як ефективного інструменту кримінально-правового впливу у системі заходів запобігання злочинності, з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Отже, вибір дисертантом теми наукового дослідження є цілком виправданим, актуальним, а своєчасність роботи не викликає сумніву.

Аналіз зв'язку роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Слід зазначити, що дисертація Артема Масенко є складовою

частиною наукової теми кафедри науково-дослідної теми кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара “Модернізація національного підходу до вирішення проблем правового захисту людини і суспільства у контексті сучасних глобальних викликів” (номер державної реєстрації 0122U001409) та ґрунтується на положеннях Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30.09. 2019 р. № 722/2019; Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, затвердженого Указом Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. Роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та в межах наукової теми: «Модернізація національного підходу до вирішення проблем правового захисту людини і суспільства у контексті сучасних глобальних викликів на 2021-2023 рр.» (номер державної реєстрації 0122U001409).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення

Обґрунтування теми дисертації, її мети, завдань, об’єкта і предмета дослідження. Вивчення змісту матеріалів дисертації та публікацій за темою дисертації Артема Масенко дає підстави стверджувати про достатній правовий аналіз виконаного дослідження, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій щодо комплексного дослідження правової регламентації спеціальної конфіскації як ефективного інструменту кримінально-правового впливу у системі заходів запобігання злочинності.

Здобувач приділив належну увагу вирішенню наукової проблеми щодо інституту спеціальної конфіскації у системі заходів запобігання злочинності, а також науково обгрунтовані рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення правової регламентації і практики правозастосування цього інституту.

Структура дисертації є системною, що свідчить про науково-виважений підхід до вирішення поставлених завдань і забезпечує досягнення мети дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 255 сторінок, з них основний текст – 198 сторінок, список використаних джерел – 34 сторінки (317 найменувань), три додатки розміщено на 8 сторінках.

У вступі обгрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і основні задачі дисертаційного дослідження, визначено наукову новизну роботи і практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженнях і особистий внесок здобувача.

У першому розділі «Теоретико-методологічні та гносеологічні напрями дослідження інституту спеціальної конфіскації на національному і міжнародному рівнях» досліджені генеза кримінального законодавства України щодо розвитку інституту спеціальної конфіскації та методологія наукового дослідження інституту спеціальної конфіскації як ефективного превентивного заходу; приділено увагу вивченню міжнародно-правовому регулюванню застосування конфіскації або іншого примусового безоплатного вилучення доходів, одержаних унаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності; здійснено кримінологічний аналіз вимог до держав-учасниць у формуванні національної політики, процедурних питань та міжнародного співробітництва застосування конфіскації у системі заходів запобігання злочинності. Автором доведено, що національна політика застосування спеціальної конфіскації, у контексті міжнародних вимог та рекомендацій, має ґрунтуватись на розумінні змісту, структури, повноти, об'єктивності та достовірності кримінологічної інформації фінансового характеру; на

формуванні системи заходів пошуку активів, здобутих неправомірним злочинним шляхом, заходів щодо конфіскації майна засуджених українців, які зберігають свої статки за кордоном.

У другому розділі «Основні засади практичної реалізації спеціальної конфіскації у контексті запобігання злочинності» проаналізовані нормативні принципи та засади правозастосування спеціальної конфіскації на національному рівні. Автором доведено, що принципи застосування спеціальної конфіскації вказують на вирішальне значення цього інституту у досягненні цілей, спрямованих на припинення злочинної діяльності особи, відновлення соціальної справедливості та запобігання новим кримінальним правопорушенням.

У третьому розділі «Аналіз зарубіжного законодавства у сфері застосування конфіскації майна, речей чи знарядь як результату злочинної діяльності» систематизовано зарубіжне законодавство та правозастосовна практика щодо інституту спеціальної конфіскації, конфіскації майна (доходу), що дозволило виділити три підходи до правового регулювання та реалізації цього інституту у запобіганні злочинності. Автором доведено, що спеціальна конфіскація та розширена конфіскація - це правові інструменти у системі запобігання злочинності; виділено спільні риси (мета, примусовий характер, публічний інтерес, законність процесу, конвертування майна у грошовий еквівалент, компенсаторний характер конфіскації) та відмінності (за предметом, процедурою застосування, можливістю відновлення майна, призначенням та використанням конфіскованого майна) у правовому регулюванні та правозастосуванні інституту конфіскації (спеціальної, розширеної конфіскації, вилучення майна, доходу).

Висновки за результатами виконання дисертаційної роботи підкреслюють наукову новизну та практичну цінність проведених досліджень.

Список використаних джерел свідчить про те, що під час роботи було проаналізовано сучасні результати наукових досліджень.

З вивчення структурних складових наукової роботи Артема Масенко

можна відзначити, що зміст роботи відповідає заявленій меті, розкриває та вирішує наукові завдання в межах визначених об'єкта та предмета дослідження. Методологія дослідження спирається на сукупність методів, які забезпечують науковість, вірогідність та достовірність дослідницьких результатів. Дисертація є завершеною науковою працею, а її оформлення відповідає встановленим вимогам МОН України.

Ступінь обґрунтованості висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Даючи оцінку дисертації в цілому, можна констатувати, що автор досяг поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому та методологічному рівні. Цей загальний висновок ґрунтується відповідно до основних критеріїв, які покладаються в основу оцінки наукових досліджень. Так, вивчення та аналіз положення дисертації Масенко Артема показують, що здобувач дотримується нормативних вимог і рекомендацій щодо підготовки дисертацій, використовує сучасні методології та методи наукового дослідження під час підготовки теоретичного, нормативного та емпіричного матеріалу, використовує відповідний науковий інструментарій і досліджує практику застосування кримінального та галузевого законодавства.

Зміст дисертаційної праці та публікацій здобувача вказує на вироблення у нього засад наукової компетентності, здатності використовувати методи наукового пізнання та робити самостійні висновки при вирішенні завдань юридичної науки.

Позиції, які відстоює автор, ґрунтуються на наявних досягненнях вітчизняної та зарубіжної правової доктрини, положеннях суміжних дисциплін. Авторські думки, висновки, пропозиції підтверджуються фактами, критичним аналізом чинного законодавства, вже висловленими в юридичній літературі позиціями вчених (С. 30, 38, 58, 61 дисертації).

За визначеною темою дисертації Артемом Масенко опрацьована значна кількість джерел (317 найменувань), серед них: монографії, колективні праці,

дисертації, автореферати дисертацій, збірники статей, наукові статті, нормативно-правові акти, архівні документи, історичні джерела. При цьому автор не обмежився працями лише з кримінального права. При розгляді багатьох питань ним була використана філософська, загальнотеоретична та спеціальна література з філософії права, кримінології, міжнародного кримінального права, Європейського права, тощо. Дисертант висвітлює позиції як вітчизняних, так і зарубіжних вчених щодо теоретичних та прикладних проблем інституту спеціальної конфіскації, при цьому проаналізував ступінь їх аргументованості, надав свої доводи щодо підтримки чи спростування окремих поглядів інших авторів (С. 62, 81, 103, 111 дисертації).

Підґрунтя авторського підходу до обґрунтування доцільності створення централізованих реєстрів активів та спільних механізмів ідентифікації та пошуку активів на території України для подальшої передачі інформації до міжнародних реєстрів, що допоможе у здійсненні конфіскації, зокрема в контексті розширеної конфіскації в ЄС заслуговує на увагу і цілком слушним. Так, правильно і в достатній мірі здобувач оперує емпіричними даними та відомостями, що містяться на офіційних електронних веб-сайтах уповноважених суб'єктів України, а також матеріальні та процесуальні норми, практику правозастосування щодо законодавчого визначення спеціальної конфіскації, як іншого заходу кримінально-правового характеру, національну правозастосовну практику та конвенційні норми і міжнародні стандарти за тематикою дослідження. Важливим є узагальнення дисертантом правового регулювання та досвіду 25 зарубіжних країн у правозастосуванні спеціальної конфіскації. Значний обсяг застосування та підтвердження результатів дослідження емпіричними даними заслуговують на позитивну оцінку як сильну сторону наукового дослідження.

Особливої уваги заслуговує правовий аналіз практичної реалізації спеціальної конфіскації у контексті запобігання злочинності як на національному рівні, так і на міжнародному (розділ 2 роботи), яким приділено істотну увагу в науковій роботі Масенко А. О. Такий підхід став фундаментом

для формування обґрунтованих пропозицій для вдосконалення запобігання найбільш складним та небезпечним з точки зору складності, злочинності (організованої, транснаціональної, корупційної, тощо).

Науково-практичний інтерес представляє сформульовані дисертантом комплекс заходів, спрямованих на удосконалення законодавчого регулювання та правозастосовної практики спеціальної конфіскації (пірозділ 1.3.2, розділ 3 дисертації).

Сформульовані наукові положення, висновки і рекомендації є достовірними, тобто такими, що відповідають реальній дійсності. Дисертант продемонстрував коректність при використанні фундаментальних наук у вирішенні прикладних проблем.

Науковий апарат рецензованої дисертації є достатньо високий, матеріал викладений чітко, доступно та юридично грамотно.

Ознайомившись із положеннями, висновками та рекомендаціями, які репрезентують наукову новизну дослідження засвідчую, що вони є об'єктивно необхідними і вирішують актуальне наукове завдання у застосування конфіскації майна, речей чи знарядь як результату злочинної діяльності. Запропоновані новації достатньо обґрунтовані автором.

Найбільш істотними результатами дослідження, що відображають його новизну і визначають внесок автора у розроблення зазначеної проблематики, є, зокрема, такі положення, висновки та пропозиції: вперше були визначені та обґрунтовані засади, на яких ґрунтується національна правозастосовна практика щодо спеціальної конфіскації, з урахуванням принципів верховенства права, справедливої рівноваги, пропорційності, індивідуалізації, тягара доведення, особливостей предметів конфіскації; вперше запропонована класифікація міжнародно-правових норм щодо конфіскації майна за критеріями об'єкта, процедурних аспектів та напрямів співпраці між державами; обґрунтування необхідності створення в Україні незалежного органу або підрозділу, який буде відповідальний за збір, аналіз та поширення оперативної фінансової інформації, координацію зусиль щодо

оцінювання, зменшення та управління ризиками економічної злочинності; вперше визначена система напрямів міжнародної співпраці щодо застосування спеціальної конфіскації; вперше узагальнено підходи до розподілу законодавства зарубіжних країн щодо правового регулювання інституту спеціальної конфіскації. Дослідження у цьому напрямку представляють як теоретичний, так і практичний інтерес.

Загальні висновки дисертації є основними результатами дослідження, а також пропозиції щодо нового науково-прикладного завдання, яке дає нове вирішення наукової проблеми щодо інституту спеціальної конфіскації у системі заходів запобігання злочинності

Значущість дисертації для науки та практики. Оцінка дисертаційної роботи А. О. Масенко, опубліковані ним праці, результати впровадження його теоретичних досягнень у дозволяє стверджувати, що приріст наукових знань у даному випадку є очевидним, а внесок у правову науку істотним. У дисертації запропоновано та обґрунтовано ряд нових понять і концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають науково-теоретичне та практичне значення для пізнання інституту спеціальної конфіскації у системі заходів запобігання злочинності. Отримані результати, теоретичні висновки і практичні рекомендації, сформульовані у дисертації, можуть бути використані у науково-дослідницькій, що відображено в Акті впровадження результатів дисертаційної роботи у наукову діяльність Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 08.01.2024 р.; у практичній діяльності при підвищенні кваліфікації працівників судових та правоохоронних органів (Акт впровадження у діяльність прокуратури від 16 січня 2024 р.); а також, безумовно, у освітньому процесі та правотворчості.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні наукові результати дисертації викладено у 14 наукових публікаціях, серед яких 5 статей, опублікованих в юридичних фахових виданнях України, затверджених

наказом Міністерства освіти і науки України, та зарубіжному виданні, та 9 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Вивчення дисертації показує *апробацію* основних положень дисертації, теоретичних та практичних висновків і рекомендацій, які були оприлюднені та обговорені у виступах дисертанта на засіданнях кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Окрім того, результати дослідження були оприлюднені на 9 науково-практичних конференціях.

Вивчення дисертації та публікацій Масенко А. О. дає підстави для висновку про ідентичність їх змісту та основних положень.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності не виявлено. Всі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

Віддаючи належне обґрунтованості положень, що відображають наукову новизну одержаних результатів та виносяться Масенко А. О. на захист, вважаю, що окремі положення дисертації викликають зауваження, які потребують уточнень або додаткової аргументації та необхідність звернути увагу на деякі спірні положення, що дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. У другому розділі дисертаційного дослідження в підрозділі автор окреслює основні засади практичної реалізації спеціальної конфіскації у контексті запобігання злочинності. Як результат вирішення зазначеного наукового завдання, що корелюється з іншими результатами, відображеними в 1 та 3 розділах дисертації, дисертант пропонує закріплення у ст. 96 ¹ КК

України, відповідно до конвенційних норм, мети спеціальної конфіскації, яка полягає у припиненні злочинної діяльності, відновленні соціальної справедливості та запобіганні злочинності. І, з огляду на пропозицію новел, автор пропонує закріпити категорії майна, яке підлягає спеціальній конфіскації: *«майно, отримане злочинним шляхом, — це будь-яка економічна вигода, яка прямо чи опосередковано надійшла у власність або володіння особи в результаті вчинення злочинного діяння; майно, здобуте злочинним шляхом, — це будь-яка економічна вигода, яка надійшла у власність або володіння особи безпосередньо в результаті подальшого використання майна, здобутого злочинним шляхом, у тому числі в результаті реінвестування чи перетворення, або кошти, які особа отримала від продажу такого майна, а також прибутки та доходи»*. А в рубриці вступу «Наукова новизна» Артемом Олександровичем заявлено вперше класифікацію конфіскацій майна за слушними трьома критеріями (С. 27 роботи). З огляду на зазначене, хотілось би, щоб автор більш глибоко розкрив та уточнив: 1.1) як корелюються запропоновані новели в КК щодо розширеного розуміння майна (не лише матеріальний об'єкт та права на нього, а «економічна вигода») та видів конфіскації такого майна; 1.2) термін «економічна вигода» стосовно вказаної проблематики; 1.3) в який спосіб (оглядово) уповноважені правоохоронні органи мають встановлювати таку економічну вигоду.

2. Артем Олександрович здійснив ґрунтовне узагальнення правового регулювання та досвіду зарубіжних країн у правозастосуванні спеціальної конфіскації, як зазначалося вище, дослідивши досвід 25 зарубіжних країн (підрозділи 1.3, 2.2 роботи). Було отримано низку слушних висновків (п. 8 «Висновків»), щодо виявлених спільних та відмінних рис. Вбачається, що логічно обґрунтованим для фіналізації такого аналізу є надання додаткового висновку — який корисний досвід правозастосування можна та слушно запровадити в Україні, враховуючи національні особливості правової системи. З огляду на зазначене, хотілось би, щоб автор більш глибоко розкрив та уточнив в якості узагальнення: 2.1) що саме з досвіду зарубіжних країн

реально та варто запровадити в Україні (а не лише в межах співпраці на міждержавному рівні) для вдосконалення функціонування інститут спеціальної конфіскації; 2.2) чи відповідає національний підхід застосування спеціальної конфіскації основним, сталим тенденціям, які встановлені автором в ході проведеного аналізу зарубіжного досвіду.

3. Як науковий результат, що запропонований вперше, автором визначено однією із засад, на яких ґрунтується національна правозастосовна практика щодо спеціальної конфіскації, засаду «тягаря доведення доцільності кримінально-правового заходу – спеціальної конфіскації». На наш погляд, у розробленій автором системі засад логічно було більш розширено продемонструвати засоби діагностики належності такого доведення, що потребує більшого акценту. З огляду на зазначене, хотілось би, щоб автор більш глибоко розкрив та уточнив: 3.1) в який спосіб має здійснюватись доведення доцільності застосування спеціальної конфіскації – чи з певним процесуальними особливостями, чи на загальних, визначених КПК підставах.

Варто зазначити, що висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження, оскільки більшість із них належить до спірних та дискусійних питань які, як правило, не торкаються основних, концептуальних положень дисертації, стосуються суміжних галузей права або ж мають рекомендаційний характер чи є підґрунтям для подальших наукових пошуків та дискусій..

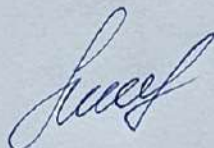
Загальна оцінка кваліфікаційної наукової праці. Науково-теоретичний аналіз основних положень дисертації, висновків та пропозицій, опублікованих праць її автора дає підстави для висновку, що рецензована дисертація є завершеною, логічною, структурованою кваліфікаційною науковою працею; самостійно виконаним дослідженням, що ґрунтується на визнаній методології; виконана у повній відповідності вимог для такої категорії наукових робіт та має вагоме теоретичне та прикладне значення, вирішує нове наукове завдання і заслуговує позитивної оцінки та відповідає спеціальності 081 Право.

ВИСНОВОК

Дисертація «Інститут спеціальної конфіскації у системі заходів запобігання злочинності в Україні та зарубіжних країнах» відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – *Масенко Артем Олександрович* заслуговує на присудження за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Рецензент:

Доцент кафедри адміністративного і кримінального права
юридичного факультету Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара
кандидат юридичних наук, доцент

Олена ЛАХОВА

Підпис к.ю.н, доцента Лахової О.В.

«ЗАСВІДЧУЮ»

Проректор з наукової роботи
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

«10» 08 2024 р.

Олег МАРЕНКОВ